

УДК 331.101.3

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ АГРАРНОГО РОЗВИТКУ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ

БАКУЛІНА Оксана Сергіївна

к.е.н., асистент кафедри менеджменту ЗЕД Житомирського національного агроекологічного університету
oksana_bakylina@mail.ru

ЧЕРНИШ Ольга Володимирівна

к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД Житомирського національного агроекологічного університету
olga20072001@meta.ua

Анотація. У статті розглянуто особливості державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств в країнах-членах ЄС. Висвітлено основні проблеми державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств в Україні. Окреслено механізми та пріоритети державного регулювання та стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств до праці у сільській місцевості.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности государственного стимулирования персонала сельскохозяйственных предприятий в странах-членах ЕС. Освещены основные проблемы государственного стимулирования персонала сельскохозяйственных предприятий в Украине. Очерчены механизмы и приоритеты государственного регулирования и стимулирования персонала сельскохозяйственных предприятий к деятельности в сельской местности.

Ключові слова: державне стимулювання, євроінтеграційні пріоритети, персонал сільськогосподарських підприємств, державна підтримка аграрного сектору, соціально орієнтована система аграрного розвитку.

Ключевые слова: государственное стимулирование, евроинтеграционные приоритеты, персонал сельскохозяйственных предприятий, государственная поддержка аграрного сектора, социально ориентированная система аграрного развития.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції виникла об'єктивна необхідність у формуванні соціально орієнтованої системи аграрного розвитку, за якої уряд використовує сукупність інструментів та механізмів державної підтримки аграрної сфери, від функціонування якої залежить якість трудового життя сільського населення. Водночас, в Україні агропромисловий комплекс знаходиться серед пріоритетів розвитку і є найбільш стабільно працюючим сектором економіки, адже він формує 24% випуску продукції, 18% ВВП країни, у 2015 р. продукція сільського господарства становила 38,2% товарного експорту (на країни ЄС припадає 27,9%) [2].

Разом з тим, сільський розвиток передбачає не лише розвиток сільського господарства, інших видів діяльності у сільській місцевості, але й духовний, освітній, культурний розвиток сільських

мешканців. У цьому контексті існує нагальна потреба у пошуку напрямів вироблення нової ідеології сільського розвитку де на перший план має виходити побудова конкурентоспроможного, самобутнього, прогресивного українського села.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема державного регулювання аграрного сектору економіки в Україні та країнах-членах ЄС є предметом активних наукових досліджень. Вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів функціонування механізмів державної підтримки сільського господарства належить таким дослідникам, як О. Бородіна, С. Дем'яненко, І. Ільчук, С. Кваша, Ю. Коваленко, О. Могильний, П. Саблук, Т. Смовженко, Б. Супіханов та ін. Результати наукових досліджень, пов'язаних з оцінкою умов реалізації євроінтеграційних пріоритетів в аграрному секторі еко-

номіки у контексті державної підтримки зайнятості і розвитку людського капіталу, відображено у наукових публікаціях В. Андрійчука, І. Гришовой, В. Зіновчука, С. Кваші, П. Саблука, Г. Черевка, В. Юрчишина та багатьох інших вітчизняних науковців.

Водночас, незважаючи на ряд теоретичних і практичних досліджень, гострою залишається проблема адаптації європейської державної підтримки щодо розвитку персоналу сільськогосподарських підприємств до сучасних умов господарювання, оскільки спостерігається стабільна тенденція небажання селян працювати в аграрній сфері, що і стало підставою для продовження досліджень у зазначеному напрямі.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств та розробка науково-практичних рекомендацій щодо напрямів його формування в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світовому співтоваристві спостерігається все більш злагожене розуміння того, що соціально-економічний прогрес визначається не стільки матеріально-технічною базою виробництва, а тими якісними та структурними зрушеннями, що безпосередньо визначаються людським чинником [6, с. 70]. Так, серед найневідкладніших завдань та шляхів їх реалізації щодо регулювання соціально-економічних процесів на селі, необхідним є визначення основних факторів та проблем, що гальмують ефективне формування людських ресурсів у сільській місцевості. До таких слід віднести, зокрема, низький рівень державної підтримки, недостатнє спрямування державних коштів на розвиток соціальної й аграрної інфраструктури, інвестування у людський капітал; обмеження доступу до кредитних ресурсів тощо.

У ряді пріоритетів закладених у стратегії розвитку сільських територій ЄС «Стратегія 2020» передбачено зростання: розумне (збільшення інвестицій в освіту, дослідження та інновації), стале (побудова низько-вуглецевої економіки) та всеохоплююче (основний акцент на створенні робочих місць і скороченні бідності) [8]. Починаючи з 2013 р., розвиток САП ЄС передбачає істотні поправки і зміни за наступними напрямами: 1) заходи, призначені для регулювання ринку (інтервенційні закупівлі, експортні субсидії, системи виробничих квот тощо) і прямі платежі; 2) заходи спрямовані на розв'язання проблем сільського розвитку і заохочення ведення багатofункціонального сільського господарства. У

вищеокресленому основний акцент зроблений на проблемах сільської зайнятості, формуванні трудового потенціалу села та його мотивації, оскільки сталий розвиток сільської місцевості визначається не тільки відродженням високоорганізованого, конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, але й створенням робочих місць та досягненням соціального добробуту сільського населення [1, с. 66].

Вагому роль щодо розвитку сільських територій відіграє програма «Leader+» (2000 р.), основний акцент у якій зроблено на проблемах сільської зайнятості, формуванні трудового потенціалу села та його мотивації, оскільки сталий розвиток сільської місцевості визначається не тільки відродженням високоорганізованого, конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, але й створенням робочих місць та досягненням соціального добробуту сільського населення.

Слід зазначити, що загальна сума видатків бюджету САП ЄС на 2014-2020 рр. становить 408,3 млрд євро, найбільшу частку становлять видатки на пряму підтримку фермерів та ринкові заходи – 312,7 млрд євро або 76,6 %, підтримку сільського розвитку – 95,5 млрд євро або 24,9 % (на підтримку сільського господарства виділено: Греція – 377,2 млрд євро, Польща – 28,5 млрд євро, Кіпр – 434,0 млн євро, Естонія – 350,7 млн євро, Мальта – 138 млн євро тощо). Фінансування здійснюється за окремими програмами, зокрема, фінансування програм сталого розвитку сільських територій здійснюється через Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD), а прямі виплати фермерам та витрати на інтервенцію аграрного ринку – Європейський сільськогосподарський фонд гарантій (EAGF). Найбільші обсяги фінансування отримують країни, які характеризуються більшою площею земельних ресурсів та обсягами виробництва продукції сільського господарства. Найбільша частка видатків на фінансування сільських територій спостерігається у Польщі, Румунії, Франції. Поряд з цим, якщо фінансування виплат для ферм переважає у «старих» країнах ЄС, то першочерговим завданням у «нових» країнах ЄС є видатки на розвиток сільських територій.

В окреслених реформах САП ЄС, зайнятість сільського населення та стимулювання персоналу до праці у сільській місцевості є базовою соціальною основою запропонованих програм. Крім того, кількість наданих робочих місць є нормою

для визначення розміру державної допомоги для сільськогосподарських підприємств. Задекларовані цілі й пріоритети САП ЄС спрямовані на забезпечення дохідності сільськогосподарського виробництва, стимулювання економічного зростання, підвищення мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств. Так, в Україні сільськогосподарські підприємства, господарюючи на 50 % сільськогосподарських угідь, забезпечують роботою лише 20 % зайнятих у галузі працівників [3, с. 93].

Крім того, в Україні не існує законодавчого акту, на кшталт «Настанов Європи щодо державної допомоги в аграрному секторі», який регламентує надання всіх видів державної підтримки. Основи державної допомоги у бюджетній, кредитній, цінній, страховій, регуляторній та інших сферах державного регулювання щодо стимулювання виробництва аграрної продукції, розвитку ринку, забезпечення продовольчої безпеки населення викладені у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України». Фінансування програм підтримки, на відміну від ЄС, щорічно розписується у Законі України «Про державний бюджет України», після чого відповідними постановами Кабінету Міністрів України, Міністерства аграрної політики України, Міністерства фінансів України випишується порядок використання цих коштів [4; 5].

З огляду на це, саме державна підтримка аграрного сектора має стати вагомим умовою розвитку сільськогосподарського виробництва, сільських територій та важливим мотиваційним чинником для населення займатися сільським господарством. Бюджетна підтримка сільського господарства в Україні (2016 р.) характеризує спрямованість бюджетного фінансування за наступними напрямками: виробничі дотації товаровиробникам (пряма бюджетна підтримка галузі тваринництва); субсидії на придбання ресурсів (компенсація частини здійснених інвестицій (будівництво ферм, тепличних комплексів тощо); стимулювання технічного переоснащення господарств агропромислового сектору (на основі фінансового лізингу); підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу тощо [4].

У 2016 р. рівень державної підтримки аграрного сектору скоротився порівняно із 2015 р. на 1,6 млрд грн або на 52 %, в основному за рахунок скорочення обсягів спеціального фонду на 77% та загального фонду – на 9%. Для порівняння, у країнах ЄС рівень державної підтримки в середньому становить 35 % від вартості виробле-

ної сільськогосподарської продукції (Франції – 72 %). Про низький загальний обсяг державної підтримки аграрного сектору в Україні свідчить оцінка підтримки сільськогосподарського виробника (Producer Support Estimate – PSE), що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, Туреччині – 23%, РФ – 12%, Канаді – 11%, США – 7%, в той час як в Україні – 1-1,5% [2].

Одним із чинників державного стимулювання персоналу до праці у сільській місцевості в країнах ЄС є застосування спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських підприємств. Зокрема, окрім загальної системи оподаткування традиційно користуються певними податковими пільгами. Спеціальний режим оподаткування створює сприятливі умови для фермерських форм господарювання та, в свою чергу, створює несприятливе – для ведення великого бізнесу в сільському господарстві. Для порівняння, фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) у Польщі замінює податок на прибуток і встановлюється не відповідно до визначеного прибутку, а залежить від встановленої оцінки землі, залежно від її якості, місця розташування та становить близько 455 грн/га. ФСП в Україні замінює чотири податки та збори: податок на прибуток, земельний податок, збір за спеціальне використання води, збір за здійснення деяких видів підприємницької діяльності та нараховується згідно грошової оцінки 1 га сільськогосподарських угідь. Крім того у 2016 р. переглянуто у бік збільшення ставки єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників, що додатково збільшує податкове навантаження на агробізнес та погіршує умови його функціонування [2].

В країнах ЄС податок на прибуток нараховується по-різному, у Великобританії він становить 10–40 %, Ірландії – 20–42 %, Італії – 23–39 %, Німеччині – 15–42 %, Франції – 6,8–48,09 %. В європейських країнах фермерів мотивують до ведення бухгалтерського обліку різними преференціями (можливість скористатися 20 % знижкою з податку на прибуток). Формально фермери не зобов'язані вести бухгалтерський облік лише за виключенням випадків, коли річний обсяг продажу перевищує 350 тис. євро (Німеччина), 76 тис. євро (Франції). Існують відмінності і в оподаткуванні прямих субсидій фермерам, зокрема, у Німеччині вони не оподатковуються, Ні-

дерландах, Франції – враховуються до податкової бази податку на прибуток; Бельгії – за зниженою ставкою. Основною відмінністю застосування перерахованих спеціальних режимів оподаткування у країнах ЄС є спрощення податкових відносин, в Україні – зменшення податкового навантаження на суб'єктів сільськогосподарського виробництва.

До важливих напрямів державного регулювання в країнах-членах ЄС відносять управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації, надання консультативної допомоги фермерам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, ветеринарне обслуговування та кредит.

Підвищення зацікавленості персоналу до праці у сільській місцевості, формування у них певних ціннісних орієнтирів не можливе без багатофункціонального розвитку сільських територій на основі активізації диверсифікації виробництва, використання наявних природних і трудових ресурсів, збільшення підтримки підприємницьких ініціатив, впровадження інформаційного забезпечення та обміну досвідом стосовно ведення економічної діяльності, розвитку інфраструктури села. Відповідно, пріоритетами аграрної політики держави має бути створення належних соціально-культурних і побутових умов на селі, підвищення мотивації праці працівників сільського господарства, і, як наслідок, збільшення доходів сільськогосподарських товаровиробників, організація додаткових робочих місць за рахунок розвитку інфраструктури села. Значну увагу необхідно приділити забезпеченню зайнятості молоді села та підвищенню рівня профорієнтації й професійного навчання. Таким чином, політика розвитку сільських територій

має бути орієнтована на ті цінності, що стали запорукою успіху країн-членів ЄС та відповідати їх нормам, а саме: прозорості, відповідальності, ефективності.

Висновки та рекомендації. Отже, підтримка персоналу сільськогосподарських підприємств, які створюють суспільні блага внаслідок своєї виробничої, невиробничої діяльності та захист довкілля від ведення сільського господарства має стати однією з основних інструментів допомоги аграрним виробникам. Відповідно, держава через свої механізми регулювання та стимулювання має заохочувати персонал сільськогосподарських підприємств до надання суспільних благ, шляхом забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій. У процесі дослідження було виділено наступні механізми державного стимулювання розвитку персоналу сільськогосподарських підприємств та бажання селян працювати в аграрній сфері, зокрема, збільшення субсидування на розвиток сільського господарства, розвиток соціальної інфраструктури сільської місцевості, забезпечення зайнятості молоді села та підвищенню рівня профорієнтації й професійного навчання, безкоштовне навчання, зменшення податкового навантаження на агробізнес, надання безкоштовної консультативної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам; технічне та комерційне обслуговування за допомогою державних закупівель, державних оптових ринків, сприяння впровадженню та розробці програм розвитку сільських районів тощо. Визначення основних пріоритетів та розробка рекомендацій щодо впровадження ефективних напрямів державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств до праці у сільській місцевості має стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бакуліна О. С. Напрями державного стимулювання персоналу сільськогосподарських підприємств в країнах-членах ЄС та Україні / О.С. Бакуліна, Т. О. Зінчук, // Вісн. аграрної науки Причорномор'я: наук.-теорет. фах. журнал. – 2015. – Вип. 2 (83), Т. 1. – С. 65–74.
2. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях

в нікуди / Б. Данилишин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.lb.ua/state/2016/04/07/332278>.

3. Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014-2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О.Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 89-96.

4. Про державний бюджет України : закон України від 25.12.2015 № 928-VIII ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

5. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України від 11.08.2013 р. № 1877-15-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/ed20130811>.

6. Пустовіт Р. Ф. Пріоритетні напрями вдосконалення інституційного середовища розвитку людського потенціалу в Україні / Р.Ф. Пустовіт, І.Ю. Кочума // Фінансовий простір. - №1(9). – 2013. – С. 70-81.

7. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Урядовий портал. Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/7644>.

8. Europe 2020 targets: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets.htm>.

9. EU Budget 2014–2020: Views from across Europe after 7–8 February 2013 / Bulletin on European and CIS Studies. – М.: Institute of Europe, Russian Academy of Sciences. – 52 p.

10. Priorities. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_en.htm.